

Kedves közönség, tisztelt hölgyeim és uraim!

Nekem jutott a megtisztelő feladat, hogy megnyissam a Soproni Fotóművészeti Körnek a 2012-es Költészet Napja alkalmából rendezett kiállítását, amelynek képeit József Attila versei ihlették.

Azért mertem elvállalni ezt a feladatot, mert József Attila költészetét nagyon szeretem és talán eléggé ismerem is, de bevallom, a fotóművészetről, a fényképezésről mint művészetről nagyon keveset tudok. Mint, azt hiszem, a legtöbb ember, a fényképet én is olyasvalaminek éreztem, ami leginkább a valóság egy-egy darabkájának minél hűségesebb dokumentálására szolgál, és művészi lehetőségei kimerülnek a technikai tökéletességben, illetve a témaválasztásban: abban, hogy valami nagyon szépet vagy ritkán láthatót örökít meg, mint a természetfotók, vagy valamilyen rendkívüli eseményt, esetleg egy jelentékeny emberi arcot, és ezáltal, mondhatni, konzerválja az idő egy pillanatát, vagy a tárgyi kellékek segítségével jellemez egy-egy kort (bevallom, az ilyen régi fényképeket sokszor órákig el tudom nézegetni). A Soproni Fotóművészeti Kör tagjait azonban, úgy tűnik, az a törekvés egyesíti, hogy túllépjenek a fotóművészetnek ezen a korlátozott fölfogásán, hogy új lehetőségeket keressenek, és, mondhatni, filozofikusabb fotóművészetet hozzanak létre.

Mielőtt láttam volna a képeket, bevallom, kissé kételkedtem benne, vajon túl tud-e lépni egy vers által ihletett fénykép azon, hogy pusztán illusztráció legyen, különösen, ha azok a versek annyira érzékletesek, mint József Attiláéi. (Sajnos, elmulasztottam tavalyi, Herbszt Zoltán versei alapján készült kiállításukat, különben nyilván nem lettek volna efféle kételyeim). Néha meg szokták kérdezni tőlem, hogyan keletkezik a vers, és ilyenkor, félig komolyan, azt szoktam felelni, hogy van költő, aki inkább a szemével, és van, aki inkább a fülével ír: vagyis a kiinduló ötlet néha egy versdallam, egy mondattöredék, másoknál viszont egy kép: nem elsősorban költői képre, hasonlatra vagy ilyesmire gondolok, hanem valamilyen konkrét látványra, amely mintha valami önmagán túlit fejezne ki, ugyanakkor megőrzi az eredeti látvány elemeit is, csak hogy a költőnek, a festővel és a fotóművésszel ellentétben, csak szavak állnak a rendelkezésére ahhoz, hogy megjelenítse ezt a látványt, és ezért a vers minden olvasójában egy kicsit különböző képet idéz fel, másfajta emlékeket mozgat meg. Nem is mindenkiben fejlődött ki ez a belső, képalkotó képesség, így már a pusztán illusztráció is sokat tehet azért, hogy közelebb hozza a közönséghez a verset. Ezek a képek azonban nem illusztrációk, hanem a versek gondolati tartalmának kiemelésére vagy továbbgondolására törekszenek...

Talán ezért is választottak a művészek viszonylag keveset a legismertebb József-Attila versek közül, amelyekben ez a vizualitás nagyon erős, az apró részletek megfigyelése már-már festő (vagy fotóművész!) szemére vall, és jóval többet a költő korai, és főként a késői, gondolati lírájából, ahol az emberi élet végső kérdéseivel, Isten létével vagy nem-létével, az élet értelmével viaskodik. A képek az első pillanatban sokszor meghökkentőek: meg kell találnunk azt a gondolati láncszemet, amely összefüzi a képet és a verset. Néha viszonylag könnyű megtalálni: legalábbis azt hiszem: a Parasztnyóka című vershez tartozó kép például nem egy öregasszony arcát ábrázolja, hanem egy öreg fa törzsének keresztmetszetét, amely egyszerre idézi fel a ráncos arcot és az évgyűrűk látványán keresztül az idő múlását. A kopár erdőben álldogáló, egy irányba néző hat esernyős ember és a hetedik, elhagyott esernyő láttán még annak is „beugrana” a kérdés: „De hol a hetedik?”, aki soha nem olvasta A hetedik című verset. Az elmosódó, árnyékszerű emberi alak képe akkor is felidézne az „árny, halott, kísértet” borzongató képzetkörét, ha nem állna ott mellette a vers, amelynek kezdő sora: „Majd eljön értem a halott”... Azok a képek, amelyeket a késői korszak gondolatai versei ihlették, a Bukj föl az árból vagy a Le vagyok győzve, ugyanolyan végsőkig, a lényegig lecsupaszítottak, mint maguk a versek: egy emberi arcél árnyékát látjuk rajtuk, vagy egy sötét, hullámos felületet: mintha ez lenne az ár, amely alól talán felbukkan Isten, talán nem...

De azok a képek is többek pusztán illusztrációnál, amelyek szorosabban kapcsolódnak a szöveg valamelyik konkrét valóságeleméhez, az éjszakai vonathoz vagy a téli tájhoz, vagy egy esti fényben lépkedő nőhöz: borzongatóak, rejtélyesek, már-már szürreálisak, nem illusztrálnak, hanem valószínűleg hasonló élmény vagy belső állapot ihlette őket, mint a verseket. Mindig is úgy

éreztem, hogy József Attila tulajdonképpen nagyon titokzatos költő, csak hogy a formai tökéletesség elfedi ezt a titokzatosságot: vannak olyan véglegesnek tetsző megfogalmazások a verseiben, amelyeket érteni vélünk, sokszor jelmondatnak használunk, de ha közelebbről szemügyre vesszük a verset, sokszor az az érzésünk támad, egyáltalán nem biztos, hogy úgy értettük őket, ahogyan ő gondolta, hogy valamilyen rejtélyes gondolatrendszer vagy életérzés működik a versek mögött. A képek mintha ezt a mögöttes életérzést fednék föl vagy abból táplálkoznának.

A művészek láthatólag igen sok lehetséges hatáselemről lemondtak a gondolati tartalom kedvéért. Elsősorban a színekről: sok képről, bevallom, első pillantásra nem is tudtam eldönteni, színes-e vagy szürke fehér. És mégis, ezek a képek a maguk visszafogott, minden olcsóságtól tartózkodó módján nagyon szépek is, akkor is, ha eltekintünk a versektől és csak mint képeket nézzük őket. Nézzük hát őket, jó gyönyörködést és gondolkodást kívánok!